

Teleološke kompetencije nastavnika

Josip Milat
Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu
Odsjek za pedagogiju

Sažetak

Svrhovitost je temeljna odrednica čovjekovih aktivnosti i pretpostavka uspješnog djelovanja. Osnova je za razvoj svijesti, svjesno djelovanje. Svijest, uz ostalo, podrazumijeva spoznaju i na njoj temeljenu sposobnost uspješnog racionalnog djelovanja. Analize brojnih izvora pokazuju da mnogi pedagozi, a posebno nastavnici uglavnom nemaju teleološke kompetencije, što negativno utječe na uspješnost ostvarivanja školskog kurikulumu i uopće učinkovitost školskog sustava, ali i na epistemologiju pedagogije. To je bio motiv da se teorijski razmotri problem teleološke kompetencije kao jedne od temeljnih pedagoških kompetencija nastavnika.

Polazi se od određenja teleološke kompetencije kao opće intelektualne kompetencije i njezinog značaja za pedagoško djelovanje nastavnika. Argumentirano se na konkretnim primjerima iz pedagogijske teorije i pedagoške prakse obrazlaže tvrdnja o neadekvatnoj teleološkoj kompetentnosti nastavnika. Nakon toga se na osnovi analize relevantnih pedagoških i leksikografskih izvora, navođenjem primjera iz pedagoške prakse, rješava teorijska i kolokvijalna pojmovna zbrka. Posebno se razmatra problem funkcionalnih zadataka, zatim se pokazuje metodičko-metodološki postupak izvođenja i utvrđivanja ciljeva i zadataka u strukturiranju, realizaciji i vrednovanju školskog kurikulumu i nekoliko općih sugestija za adekvatnu formulaciju ciljeva i zadataka u vođenju nastavnog procesa.

U zaključku se ističe potreba da se u kurikulumu pedagoških kolegija na nastavničkim fakultetima osiguraju sadržaji i aktivnosti kojima će se studenti osposobljavati za teleološku kompetenciju.

Ključne riječi: teleološka kompetencija, cilj (svrha), zadatak, zadaća, učenje i poučavanje.

Uvodne napomene

Rijetki su oni koji nakon završetka škole, pa i fakulteta, a naročito kada se zaposle u struci, nisu više ili manje razočarano konstatali: *koliko smo toga učili što nam za život i posao nije bitno, a koliko toga što nam je za život i posao potrebno, nismo učili*. A bili su i odličaši! I škola je, kažu, bila dobra i nastavnici su im bili dobri i za sve što su učili dobivali su pozitivne ocjene! Kako to? Koji su uzroci? U čemu je problem?

Uzroci su, smjelo tvrdimo, dvije osnovne činjenice: a) nedostatak teleološke kompetencije većine nastavnika i, dijelom time uvjetovana, b) neadekvatna didaktičko-metodička osposobljenost nastavnika.

Nastavnici, uglavnom, vjeruju da imaju teleološku kompetenciju, da su osposobljeni, tj. da znaju na

osnovi čega se i kako izvode, utvrđuju i formuliraju ciljevi i zadaci pedagoških procesa. Mnogi, međutim, nemaju jasne predodžbe o pojmovima *cilj* i *svrha*, *zadaci* i *zadaće*, a ako te pojmove moguće i razlikuju, razlike ne temelje na spoznajnoj razini već na subjektivnom osjećaju – na apstraktnoj i za praksu neprimjenjivoj razini. To potvrđuju i formulacije ovih pojmova kako ih u nastavnim programima, ili razrednim dnevnicima rada ispisuju. Umjesto da u svojem nastavnom radu krenu od utvrđivanja cilja i zadataka, uglavnom se ograničavaju na izbor sadržaja, metoda i ostalih aspekata nastave, pa tako odabrane i u nastavi „obrađene” sadržaje provjeravaju, vrednuju i ocjenjuju! Ne razmišljaju o tome je li to

što su kao cilj utvrdili u skladu sa stvarnim zahtjevima – ciljem cjeline ili dijela kurikuluma nastavnog predmeta i školovanja u cjelini.

To je bio motiv da problem teleološke kompetencije nastavnika detaljnije kritički razmotrimo. Polazimo od četiri jednako važne činjenice:

- problemi teleološke određenosti u pedagoškoj teoriji i praksi nisu konzistentno riješeni. Terminološka zbrka u određivanju pojmova *svrha, cilj, zadaće, zadaci* evidentna je i u teorijskim izvorima i u stručnoj, didaktičko-metodičkoj dokumentaciji¹
- kao posljedica pojmovne zbrke, evidentan je problem neadekvatnog određivanja, utvrđivanja cilja i zadataka odgojno-obrazovnih procesa
- nejasne, višeznačne formulacije cilja i zadataka, redovito uvjetuju pogrešan izbor i strukturiranje sadržaja i aktivnosti nastavnih procesa
- time se nesvjesno u kurikulumu unose sadržaji i aktivnosti nebitni za određeno školovanje ili zanimanje, a dijelom se izostavljaju sadržaji neophodni za stjecanje potrebnih kompetencija.

Što je teleološka kompetencija

Navodimo u najkraćem što razumijemo pod pojmom *teleološka kompetencija*. *Teleologija*² je znanost o izučavanju problema svrhovitosti³ čovjekova djelovanja, a kompetencija⁴ je, u najkraćem, sposobnost pojedinca da o određenim problemima mjerodavno (znanstveno, stručno) raspravlja, sposobnost donošenja racionalnih odluka i racionalnog provođenja odluka te kritičkog vrednovanja postignuća u određenom području.⁵ Možemo ustvrditi da je svrhovitost temeljna odrednica čovjekovih aktivnosti i

pretpostavka njegova svjesnog, smislenog uspješnog djelovanja. Svijest, uz ostalo, podrazumijeva spoznaju i na njoj temeljenu sposobnost uspješnog racionalnog djelovanja. Drugim riječima, *kompetencija je funkcionalna kombinacija, sinteza znanja, vještina, vrijednosnih stavova i umijeća koja pojedincu osigurava mogućnost uspješnog odgovora na zahtjeve koji se odnose na neku funkciju, ulogu, poslove i djelatnost kojom se bavi*. Biti kompetentan znači *znati, htjeti i umjeti*, biti osposobljen za uspješno obavljanje, rješavanje problema u određenom području rada i djelovanja. Prema tome: *opća teleološka kompetencija označava sposobnost za racionalan izbor i utvrđivanje ciljeva djelovanja, izbor najpogodnijih sredstava i aktivnosti za postizanje utvrđenih ciljeva, izbor racionalnih metoda i postupaka dolaska do utvrđenih ciljeva te vrednovanje rezultata i (pr)ocjena uspješnosti postignuća ciljeva*.

Iz ove opće teleološke kompetencije proizlazi i *teleološka kompetencija nastavnika* koja označava *osposobljenost nastavnika za uspješnu primjenu opće teleološke kompetencije na odgojno-obrazovni – nastavni proces, na svekolike aktivnosti procesa učenja i poučavanja od izrade i razrade školskog i predmetnih kurikuluma do planiranja, organiziranja, provođenja i vrednovanja nastavnog rada, od konkretne metodičke (nastavne) jedinice do školskog kurikuluma u cjelini*.

Pojmovna zbrka u pedagoškoj teoriji

Pojmovi *cilj i svrha, zadaci i zadaće* ni u jednom našem pedagoškom izvoru, koliko je nama poznato, nisu jednoznačno epistemološki određeni. To potvrđuje i eksplicitna tvrdnja: „u didaktičkoj teoriji

¹ Ova zbrka još više usložnjava problem kada se poveže s terminološkom zbrkom koja vlada u epistemološkom određivanju osnovnih pojmova pedagoške znanosti (detaljnije u: Milat 2005, b, str. 17–31)

² *Teleologija*, grč. *télos* – svrha, cilj i *logos* – riječ, govor (Klaić, 2007)

Teleologija (grč. *télos* – svrha i *logos*) → znanost o svrhovitosti u svijetu, tj. učenje da svako događanje i postojanje ima svoju određenu svrhu (Filipović, ur.1989)

³ *Svrhovitost* (engl. *teleology*) upućenost na neki konačan cilj, svrhu koja se očituje u različitim djelovanjima ili htijenjima što teže realizaciji nekog uzora ili ostvaruju neki unaprijed određen smisao (Bujas, 1999)

⁴ *Kompetencija* (lat. *competere*, *Enciklopedija LZ*) težiti biti prikladan za što nadležnost rješavati ili raditi nešto, znanje koje nekoga osposobljuje da mjerodavno sudi o nečemu, „moći nešto”, ili „biti sposoban” za nešto
Kompetencije predstavljaju dinamičnu kombinaciju kognitivnih i metakognitivnih vještina, znanja i razumijevanja, međuljudskih i praktičnih vještina te etičkih vrijednosti (Vizek-Vidović, 2003)

⁵ *Kompetentan* sposoban, upućen, vlastan, koji zna, vrstan, koji je upućen u neko područje; koji po svojem zvanju ili opunomoćenjima ima pravo nešto rješavati ili raditi, suditi o nečemu, nadležan ovlašten, mjerodavan, osposobljen (Klaić, 2007).

su vrlo različita i dijametralno suprotna shvaćanja kad je riječ o cilju i zadacima odgojno-obrazovnog procesa” (Bognar-Matijević, 2002, str.153). I zaista u našoj se pedagoškoj, didaktičkoj i metodičkoj literaturi pojmovi *cilj* i *svrha* sve češće koriste kao dva hijerarhijski i semantički različita pojma, a pojmovi *cilj/ciljevi* i *zadaci* nerijetko kao dva ravnopravna pojma. To, nažalost, nije problem samo naše pedagogije. Teleološko-metodološke nejasnoće prisutne su i „domovini” pedagogije u kojoj se „često pojmovi *cilj*, *norma*, i *vrijednost* rabe kao sinonimi, ali često i s razlikovanjem smisla” (Gudjons,1994, str.153)

Kada se pogleda teleološka određenost službenih nastavnih planova i programa, čak i u metodičkim priručnicima, ili metodičkim modelima pripreme za nastavni rad na web stranicama nekih izdavača udžbenika i vježbenica, možemo naći formulacije: *svrha* i *cilj*, *svrha* i *ciljevi*, *ciljevi* i *zadaci*, *svrha*, *ciljevi* i *zadaci*, ponekad *opći cilj* (*ciljevi*) i *posebni ciljevi*, zatim *cilj*, *opći zadaci* i *pojedinačni zadaci*. Ponekad se navode samo *ciljevi*, ili samo *zadaci*. U nekim se tekstovima odvojeno navode *cilj* i *svrha*, odnosno *svrha* i *zadaci*, a u nekim jedinstveno: *ciljevi* i *zadaci*, pa nije moguće razabrati što su *ciljevi* (*cilj*), a što *zadaci*. Ako su navedeni odvojeno, u pravilu se, osim u nijansama, formulacije ne razlikuju, a često su gotovo identične.

Kako bi navedene tvrdnje potkrijepili problem ćemo razmotriti analizom konkretnih primjera, prvo u teorijskim izvorima, a zatim prikazom primjera iz didaktičko-metodičke dokumentacije.

U jednom izvoru (Mijatović, ur, 1999) različiti autori o pojmovima *svrha*, *cilj* *zadaci* i *zadaci* navode semantički, logički i hijerarhijski različite pa čak i dijametralno suprotne stavove.

U poglavlju *Svrha i zadaci odgoja i obrazovanja* jedan autor navodi: *Da bi radio i djelovao čovjek (...) mora vidjeti neki cilj, svrhu, neku vrijednost; zatim Odgojni proces se uvijek organizira prema nekom cilju kojemu se teži i određenim zadacima koje se ostvaruju... Teleološko učenje kazuje da sve pojave, događaji, htijenja i djelovanja upućena su na neki konačni cilj ili svrhu* (isto, str. 131–132) (istaknuo J. M). Iz citiranog (i ukupnog) teksta je vidljivo da autor pojmove *cilj* i *svrha* određuje kao sinonime. Pojam *zadatak* uopće ne spominje, a pojam *zadaci* koristi, čini se kao istoznačnicu pojma *zadatak*.

Drugi autor u odjeljku *Suprotnosti između ciljeva obrazovanja/odgoja* (isto, str. 159.) navodi: *Svrha obrazovanja/odgoja je zajednički opći, odnosno krajnji cilj edukacije. Ona se postiže sumativnim djelovanjem različitih pojedinačnih ciljeva što su ostvoreni; zatim Odnos pojmova svrhe i cilja mogao bi se najkraće odrediti ovako: svrha je najopćenitiji cilj. Budući da je svrha najopćenitiji cilj ona se može izvesti iz pojedinačnih ciljeva obrazovanja/odgoja.*

Nejasnoća je evidentna, jer ako se *svrha kao opći cilj izvodi iz pojedinačnih ciljeva*, znači da su pojedinačni ciljevi utvrđeni prije svrhe. Na taj način se tvrdi da prvo utvrđujemo putove kojima želimo ići, a tek nakon toga gdje trebamo stići. Ako prvo utvrdimo ceste kojima ćemo putovati to nam ni na koji način ne garantira siguran, a još manje racionalan, dolazak na mjesto na koje bismo željeli doći.

Da bi uopće nekuda krenuli moramo nedvojbeno znati dvije točke: odakle polazimo i gdje trebamo stići – krajnji cilj (*svrhu*), pa na osnovi toga odrediti pravac i putove (*zadatke – pojedinačne ciljeve*) koji će nas do te svrhe (*krajnjeg cilja*) racionalno dovesti. Metodološki postupak u teleološkom određivanju aktivnosti mora poći od krajnjeg cilja – svrhe a ne obrnuto. Kao u mrežnom planiranju!

Dakle prvi autor navodi da se *cilj* postiže ostvarivanjem *zadaca*, drugi autor navodi da se *svrha* postiže ostvarivanjem *pojedinačnih ciljeva*.

Treći autor u odjeljku *Svrha obrazovanja* (isto, str. 208-211.) navodi: „*svrha obrazovanja se postavlja otvoreno tako da se u potpunosti nikada neće ostvariti, odrediti svrhu znači odrediti opće smjernice*”. Vrlo problematično! Ako ne znamo gdje trebamo stići nikada ni uz najbolju volju do kraja nećemo ni doći, odnosno gdje god se u tom smjeru zaustavili dobro je! Možemo li zamisliti uspješnost školovanja, osposobljavanja za konkretno zanimanje u nekoj strukovnoj školi prema kurikulumu u kojoj je *svrha* obrazovanja (*time i odgoja*) *otvorena* i k tome unaprijed tvrdimo da se *nikada neće ostvariti*? Istodobno se tvrdi da *nema usuglašenosti glede ciljeva obrazovanja te da se najčešće oni dijele na opće i individualne (osobne) ciljeve*. Pojam *zadatak*, *zadaci* uopće se ne spominje (spominje se pojam *zadaci*), ali iz konteksta je vidljivo da se pojmom *cilj* označava niža razina svrhe.

Četvrti autor u odjeljku *Ciljevi i zadaci izobrazbe* (isto, str. 240) navodi „*ciljeve izobrazbe obično di-*

jelimo na opće i posebne...” Dalje navodi: „da bi se (...) cilj ostvario nužno je ostvarenje i posebnih ciljeva ili zadaća” (istaknuo J.M). Ovaj autor ne spominje pojam svrha, što upućuje na zaključak da pojam *svrha* označava pojmom *opći cilj*. Navodi *opće i posebne zadaće*, a istodobno izjednačava značenje pojmova *posebni ciljevi i zadaće!*

Teorijsko-metodološku zbrku, u istom izvoru, upotpunjuje navod petog autora koji pojmove *cilj i svrha* eksplicitno navodi kao sinonime (isto, str. 642) pa logično, u skladu s navedenim stavom, pored pojma *cilj*, pojam *svrha* uopće i ne navodi kao posebnu natuknicu! Istodobno, natuknicu označava „cilj odgoja i/ili obrazovanja”?!)

Kako će sada čitatelj ovoga izvora steći jasnu predodžbu o znanstveno-teleološkoj određenosti pedagoških procesa kada se u istom izvoru, stavovi različitih autora o istim osnovnim teleološkim pojmovima toliko međusobno semantički i hijerarhijski razlikuju?

Razmotrimo problem analizom stavova jednoga od uvažnijih jezikoslovca i metodičara nastave hrvatskoga jezika (Težak, 1996). U odjeljku *Svrha, cilj, zadatak* autor navodi: *Svrha i cilj jesu sinonimi, ali nisu istoznačnice nego samo sličnoznačnice. Po svom postanju svrha ima šire značenje, jer je nekoć značila svršetak, kraj, konac..., ali danas je svrha uža od cilja jer nema npr. značenje biljeg, nišan, ciljnik, predmet u koji se strijelja ili bilo čime se gađa.* Kako u daljnjem tekstu autor navodi: *Naša riječ svrha sasvim odgovara starogrčkoj telos (gen. teleos), koju rječnici objašnjavaju nizom mogućih zamjena: kraj, konac, svršetak, međa, cilj, svrha, vršak, uspjeh, savršenstvo,* tvrdnja autora da su pojmovi *cilj i svrha* različiti, zaista je zbudjujuća.

Autor sugerira korisnost terminološkog razgraničenja *svrhe i cilja* pa nastavlja: *ako svrha, već genetski upućuje na vrh, predložio bih da i ostane na vrhu, temeljnog svrhoslovnog nazivlja. Upotrebljavamo je za onaj krajnji vrh, konačni cilj, kojemu težimo djelujući u određenom području, a do kojega stižemo potpuno ostvarujući bliže i niže vrhove tj. ciljeve* (istaknuo J.M.). Dakle isti pojam za različite razine!

Razmatrajući u istom tekstu pojmove *zadatak i zadaća* autor navodi: *Obje riječi istoga su postanja i značenja, a tek tvorbeno različite. Najčešće se jedna može zamijeniti drugom. Međutim nisu zamjenjive te*

imenice u primjeru: „za domaću zadaću riješite prvi i treći zadatak iz udžbenika.” U ovom slučaju pojmove *zadaća i zadatak* autor ispravno označava različitima!

Isti autor u drugom izvoru u odjeljku *O svrhoslovnom nazivlju* (Težak, 1990) ove pojmove razmatra kroz hijerarhijski uspostavljenu ljestvicu: *svrha – cilj – zadaće – zadatak*. Polazi od grčko-hrvatskog rječnika (S. Snc) i značenja natuknice *telos*. Iako u značenju natuknice *telos* uz ostale kao ravnopravne pojmove ističe pojmove *cilj i svrha* autor navodi: „Polazeći od korijenskog značenja prihvatit ćemo svrhu kao onaj najviši, konačni vrh prema kojem putuje, sa željom da ga dohvati učitelj, poučavajući...” Dalje navodi: „svrha nastave svakog pojedinog predmeta izvodi se iz biti samoga predmeta i iz opće svrhe odgoja i obrazovanja, a ova opet iz one vrhunske, svjetonazorske, što se u teleologiji nazivaju telosom.”

Djeluje zbudjujuće, jer ako ciljeve postavljamo za svaki nastavni predmet (po razredima 1., 2., 3....), a svrha nastave svakog predmeta (opet po razredima) izvodi se iz biti samog predmeta i iz opće svrhe odgoja i obrazovanja, proizlazi da svaki nastavni predmet ima i cilj i svrhu. Dakle, nastavni predmet ima cilj, a nastava tog istog nastavnog predmeta ima svrhu! Može li cilj (učenja sadržaja) određenog nastavnog predmeta biti jedno, a svrha nastave (učenja i poučavanja) tog istog nastavnog predmeta nešto drugo?

Usporedi li se teleološko razmatranje odnosa ovih pojmova dva autora (Težak, 1991, 1996, i Mijatović ur, str.159) utvrdit će se dijametralno suprotni stavovi. Dok jedan tvrdi: „svrha nastave svakog pojedinog predmeta izvodi se... iz opće svrhe odgoja i obrazovanja”, drugi tvrdi suprotno: „budući da je svrha najopćenitiji cilj ona se može izvesti iz pojedinačnih ciljeva obrazovanja/odgoja” – dakle ciljeva nastavnih predmeta!

Prema tome, koliko god se činilo da pojmovnih dilema nema, čitajući pojedinačno tekstove navedenih autora teoretičara, lako je zaključiti da, ne samo pojmovna semantička nego i teleološko-metodološka, zbrka nedvojbeno postoji.

Na osnovi navedenog možemo zaključiti: *pojam cilj* (od njemačke riječi *Ziel*), koji se u hrvatskom jeziku „udomaćio”, *označava isto ono što se u izvornom hrvatskom jeziku označava pojmom svrha*: krajnji doseg, „mjesto na koje treba stići” – „kraj puta”, ono čemu se teži, što se želi postići.... Ako naša riječ

svrha sasvim odgovara starogrčkom telos, a starogrčki *telos* označava i *cilj* i *svrhu*, neovisno o tome je li nekoć *svrha* bila šira, a danas uža od *cilja*, proizlazi da su pojmovi *svrha* i *cilj* sinonimi!

Određenje pojmova *svrha* i *cilj* u leksikografskim izvorima

Da bi dodatno potkrijepili tvrdnju o pojmovnim nejasnoćama poslužiti ćemo se i prikazom njihova određenja u nekoliko leksikografskih izvora. *Rječnik stranih riječi*: *cilj njem.* (Ziel) 1. meta, nišan, mjesto u koje se gađa... 2. Želja koju čovjek hoće postići, nakana, namjera, težnja, *svrha*; *Hrvatski enciklopedijski rječnik* i *Rječnik hrvatskoga jezika*: *cilj (njem.)* 1. ono u što se gađa, što se želi pogoditi; meta... 2. ono što se želi postići, čemu se teži; *svrha (dosegnuti, postići cilj)*; *svrha* 1. ono čemu se teži, što se želi postići; *cilj*; 2. *zast.* svršetak, kraj; *zadatak* 1. ono što se kome stavlja u dužnost da radi ili izvrši, ono što treba izvršiti... 2. ono što treba riješiti, problem koji treba dovesti do rješenja; *zadaća (rus.)* 1. školski ili domaći rad koji izrađuje učenik (domaća; školska *zadaća*); 2. *zadatak* javne vrijednosti ili domena, misija; *Veliki englesko-hrvatski rječnik*: *aim*¹ (eim) *cilj*, nišan, *svrha*, namjera, težnja, to take a good ~ dobro naciljati; *goal cilj*, meta; *sp* vrata, gol; *svrha*, objective² *svrha*; *cilj task*¹ *zadaća*, *zadatak* (i fig); zaduženje, dužnost, posao, zadati *zadaću*, dati *zadatak*; *task*² dati (odrediti) *zadatak*, zadužiti; napraviti posao, mučiti poslom; opteretiti; *Filozofijski rječnik*: *svrha (grč. telos, lat. finis)*, *cilj*, tj. predočeno odnosno zamišljeno stanje u koje je upravljeno ljudsko htijenje, voljno djelovanje, da bi ga ostvarilo. U tom smislu *svrha* se shvaća kao (svršni) uzrok; *Latinsko-hrvatski enciklopedijski rječnik*: *finis* – 1. u značenju mjesta položaja – krajnja točka, krajnost, granica; 2. kao oznaka vremena – konac, svršetak, 3. preneseno značenje a) konac, kraj, svršetak, krajnja granica, *cilj*, *svrha*, nakana, namjera, naum, svrhovitost; *Grčko-hrvatski rječnik*: *telos* – konac, kraj, svršetak, svršavanje, završetak, savršenstvo, vršak, vrh, međa, *cilj*, *svrha*, odluka, naum, ideal... nakana, namjera, naum, svrhovitost.

U svim leksikografskim izvorima⁶ u objašnjenju pojma *cilj* uvijek se navodi pojam *svrha*, a za pojam *svrha* uvijek se među pojašnjenjima navodi pojam *cilj*, i za oba se pojma navode identične formulacije, pa možemo ustvrditi: pojmovi *cilj* i *svrha* su sinonimi. Prema tome pogrešno ih je u znanstvenoj i kolokvijalnoj komunikaciji koristiti kao dva hijerarhijski i semantički različita pojma. Pojmovi *zadatak* i *zadaća* semantički su različiti i pogrešno ih je koristiti u znanstvenoj i kolokvijalnoj komunikaciji kao sinonime.⁷ Pojam *zadaća* staroslavenskog je podrijetla i u hrvatsku je pedagogiju polovinom prošlog stoljeća uvedena iz ruskog jezika. Oba pojma, *cilj* i *zadaća* „udomačila” su se u hrvatskom jeziku. *Cilj* ispravno kao sinonim pojmu *svrha*, a *zadaća* pogrešno sinonim pojmu *zadatak*.

Pojmovna zbrka u pedagoškoj i didaktičko-metodičkoj praksi

Da i u praksi vlada pojmovna zbrka, u ovom odjeljku ćemo potkrijepiti prikazom primjera iz didaktičko-metodičke dokumentacije koja se koristi u školama. Prvo pregledno s dvije tablice prikazujemo terminološku zbrku, a zatim citiranjem formulacija kojima se pojmovi *cilj*, *svrha*, *zadaci* i *zadace* u tim nastavnim programima iskazuju, to potkrijepiti. Ako bi pojmovna određenja bila jasna onda bi teleološka određenost u svim predmetima u određenoj školi bila, ako ne terminološki ono barem metodološki identična. Međutim nije tako.

Naime, „dok se uglavnom svi autori slažu da je određivanje ciljeva bitan dio planiranja, čini se da neka istraživanja nastavnčkog planiranja ukazuju da mnogi nastavnici ne počinju pisati pripreme tako da najprije odrede obrazovne ciljeve, a potom osmisle nastavnu jedinicu... umjesto toga pristupaju zadatku planiranja. To je dokaz da mnogi nastavnici mogu planirati nastavu, a da nisu jasno odredili rezultate učenja” (Kyriacou, 2001, str. 38/39). Očito nisu svjesni činjenice da ciljevi određuju, usmjerauju pedagoško djelovanje.

⁶ Vidjeti u popisu literature i druge.

⁷ Pojam *zadaća* (zadačnica) upotrebljava se i kao istoznačnica za pojam *bilježnica*, radno pomagalo učenika u koju piše, upisuje, bilježi radne zadatke. *Školska, domaća zadaća* – za domaću *zadaću* učenik treba napisati...

TABLICA 1 NASTAVNI PROGRAMI ZA PRIRODOSLOVNE GIMNAZIJE (IZVOD)

	Cilj ili ciljevi	Svrha	Zadaci	Zadaće
Biologija	+	-	-	+
Kemija	+	-	-	+
Fizika	+	+	-	-
Zemljopis	+	-	-	+
Geologija	+	+	-	+
Informatika	+	-	-	+
Vjeronauk	+	-	+*	+
Etika	+	-	-	-

* odgojno-obrazovna postignuća

Izvor: <http://www.ncvvo.hr/drzavnamatura/web/public/dokumenti> – osnova za izradu tablice.**TABLICA 2** NASTAVNI PROGRAMI ZA GIMNAZIJE (IZVOD)

	Cilj ili ciljevi	Svrha	Zadaci	Zadaće
Biologija	-	+	-	+
Kemija	-	-	-	+
Fizika	+	+	-	+
Zemljopis	+	+	-	+
Glazbena umjetnost	+	+	-	+
Hrvatski jezik	-	+	-	+
Informatika	+	-	-	+
Likovna umjetnost	-	-	-	+
Logika	+	+	-	+
Matematika	+	-	+	+
Politika i gospodarstvo	+	+	-	+
Povijest	+	+	-	-
Psihologija	+	+	-	+
Sociologija	+	+	-	+
Filozofija	+	+	-	+
Tjelesna i zdravstvena kultura	+	+	-	-

Izvor: <http://www.ncvvo.hr/drzavnamatura/web/public/dokumenti> – osnova za izradu tablice.

U tablici 2. nedosljednost još vidljivija. Dok primjerice biologija u prirodoslovnoj gimnaziji ima *cilj i svrhu i zadaće*, u ostalim gimnazijama ima samo *svrhu i zadaće*. Fizika u prirodoslovnoj ima samo *cilj i svrhu*, nema *zadatke ni zadaće*, dok fizika u ostalim gimnazijama ima *i cilj, i svrhu i zadaće*, kao i kemija koja pak u prirodoslovnoj gimnaziji nema svr-

hu. Za razliku od kemije u prirodoslovnoj gimnaziji koja ima *cilj i zadaće* u ostalima nema ni *cilja ni svrhe*. Zemljopis u jednoj ima *svrhu i cilj* te *zadaće* u drugoj ima *ciljeve i zadaće*. Likovna umjetnost ima samo *zadaće*, a tjelesna i zdravstvena kultura *cilj i svrhu*, ali nema ni *zadatka ni zadaća*.

Već i prikaz u tablicama nedvojbeno ukazuje ne samo na pojmovnu zbrku nego i svu tragičnost nedostatka teleološke kompetencije velike većine pedagoških djelatnika.

Da dosadašnja rasprava nije samo teorijsko razglabanje, pokazat ćemo citiranjem formulacija ovih pojmova u nekoliko programa različitih nastavnih predmeta u istim i različitim školama. Prikaz počinjemo izvodom iz programa za dva različita tipa gimnazija.

ZEMLJOPIS (36)

Svrha i cilj

Cilj je nastave zemljopisa da učenici steknu osnovno znanje o zemlji, da upoznaju gospodarska, društvena i kulturna obilježja suvremenog svijeta i uoče nužnost međusobne suradnje i ljudske solidarnosti u svijetu te da upoznaju i zavole domovinu Hrvatsku

II. PROGRAMSKA GRAĐA (PRVI RAZRED)

Zadaće: omogućiti učenicima stjecanje osnovnog znanja o Zemlji te da shvate značenje prirodnih elemenata (rijeke, klime, vode, tlo, vegetacija) i društvenih pojava i procesa (stanovništvo, prostorni raspored oblika njegove djelatnosti i naselja)...

ZEMLJOPIS (37)

I. Ciljevi i zadaće:

Cilj je nastave zemljopisa da učenici steknu osnovno znanje o Zemlji, da upoznaju gospodarska, društvena i kulturna obilježja suvremenog svijeta i uoče nužnost međusobne suradnje i ljudske solidarnosti u svijetu te da upoznaju i zavole domovinu Hrvatsku.

Omogućiti učenicima stjecanje osnovnog znanja o Zemlji te da shvate značenje prirodnih elemenata (reljef, klime, vode, tlo, vegetacija) i društvenih pojava (stanovništvo, prostorni raspored oblika njegove djelatnosti i naselja)...

U prvom slučaju je navedeno: *Svrha i cilj*, ali se u tekstu navodi *cilj*, a *svrha* se ne spominje. U drugom slučaju je navedeno: *Ciljevi i zadaće* (u množini), ali se u tekstu navodi samo *cilj* (jednina), a ne i *svrha*. Kako se u oba slučaja pod različitim naslovima navodi identičan tekst, bez obzira na teleološku neprihvatljivost formulacija, proizlazi da pojmovi su *svrha i cilj* te pojmovi *ciljevi i zadaće* istoznačnice, imaju isto značenje, odnosno da ih autori ne razlikuju i ne razumiju. Komentar zaista nije potreban.

BIOLOGIJA (36)

I. Svrha:

„Nastavu biologije valja temeljiti na znanstvenim dostignućima suvremene biološke znanosti koja je silno napredovala u posljednjih 50-ak godina. Iz pretežno deskriptivne, biologija se razvila u egzaktnu znanost koja istražuje uzročno-posljedične veze i molekulsku osnovu životnih procesa. Istovremeno sve su više poznati i dalje se istražuju složeni međudodnosi između živih bića i njihova okoliša. Narušavanje njihova sklada sveopće ravnoteže moglo bi imati katastrofalne posljedice za život na Zemlji. Odabrane stručne sadržaje suvremene biologije valja obrađivati postupno i logično na način primjeren učeničkoj dobi. ...”

Umjesto formulacije svrhe programa navodi se razvoj i važnost biologije te metodičke upute za nastavnike. Daljnji komentar nije potreban.

Pogled na nastavni predmet povijest gotovo uveseljava.

POVIJEST (37)

Cilj

„Svrha je nastave povijesti u osnovnoj školi omogućiti učenicima da na odabranim temama steknu znanja i intelektualne vještine koje će im pomoći u razumijevanju suvremenog svijeta.

Osnovni cilj učenja povijesti u osnovnoj školi jest razvijanje interesa za izučavanje prošlosti i zanimanja za sadašnjost, odnosno razvijanje povijesnog mišljenja...”

Zar zaista ne uveseljava? Naslov je *cilj*, a navodi se: *svrha je nastave povijesti... i nastavlja: Osnovni cilj učenja povijesti jest... Zapanjujuća „teleološka kompetentnost” sastavljača, recenzenata i onih koji programe odobravaju.*

Čitatelj bi, s pravom, očekivao da je barem za nastavni predmet *logika* problem određenja pojmova ispravan, logički precizan. No čitajući ubrzo se dolazi do razočaranja.

LOGIKA (36)

I. Svrha i cilj

„Logika kao filozofska disciplina o oblicima valjane misli i metodama spoznaje potrebite je kao oruđe vladanja jezikom, iskazivanjem misli, zaključivanja i spoznavanja, ne samo u obrazovnim i znanstve-

nim djelatnostima već i nezaobilazna u svakodnevnom životu stoga je treba držati samim temeljem svake izobrazbe.”

II. PROGRAMSKA GRAĐA

1. Zadaće

„Nastavni predmet logika treba učenike naučiti iskazivanju misli ne učeći po pravilima nego po oblicima iskazivanja misli...”

Umjesto preciznog teleološkog, filozofskog određenja pojmova i formulacija koje se očekuju, u naslovu se navode dva pojma istog značenja, ali u tekstu umjesto da se navede svrha i/ili cilj piše se o važnosti logike u životu!? U tekstu se kao *svrha i cilj* navodi da je logika „...potrebna kao oruđe vladanja jezikom, iskazivanjem misli...”, a u zadaćama *da nastavni predmet treba učenike naučiti iskazivanje misli!*

Dakle i svrha i cilj i zadaće su *iskazivanje misli*, a to će učenike *naučiti nastavni predmet!*? Zar iskazivanje misli može naučiti nastavni predmet!?

TEHNIČKA KULTURA (37)

Program *tehničke kulture* ima i *cilj i zadaće* i *opću zadaću* i *pojedinačne zadaće*, a prva *pojedinačna zadaća* glasi: - *upoznati učenike s vrstama životnoga okružja, njihovim svojstvima i zadaćom tehnike...* Ako je cilj učitelja *upoznati učenike*, što je cilj učenika? Da ih učitelji *upoznaju*...?!? Koliko li samo različitih zadaća pa sad neka čitatelj razabere što je što. Narodni bi pjesnik rekao: „da te jadi snađu”!

Pogledajmo i neke primjere iz strukovnih škola.

FIZIKA (36)

Svrha i cilj

„Program je sastavljen na temelju fizikalnih osnova s mogućnošću proširenja sadržaja za posebne potrebe obrazovnog profila. Oblikovan je da omogući razumijevanje fizikalnog pristupa prirodi i primjenu usvojenih načela na posebne probleme struke.”

Ciljevi programa su da učenici: „razumiju i primjenjuju fizikalne pojmove, zakone, modele i načela; ovladaju postupcima mjerenja kojima će se koristiti u svojem zanimanju...”

Pod naslovom *svrha i cilj* izlaže se kako je program sastavljen i oblikovan, a zatim se navode *ciljevi programa: da učenici razumiju*.... Ima li ovo uopće potrebe komentirati?

POLITIKA I GOSPODARSTVO (36)

Ciljevi i zadaci:

„Ciljevi i zadaci nastavnog predmeta Politika i gospodarstvo je razvijanje: državljskog domoljublja za Republiku Hrvatsku...”

Kako je nastavni predmet podijeljen na Politiku i Gospodarstvo zadaci prvog dijela su upoznavanje i ovladavanje ustavnim rješenjima političkog ustroja RH, a drugog, upoznavanje s temeljima slobodnog tržišnog gospodarstva i organizacijom i tehnikom rada koje su uređene Zakonom o obrtu...”

Kako to da se u slučaju Fizike pod naslovom *svrha i cilj* navode *ciljevi* (ne ni svrha ni cilj) i nema zadataka. Istodobno, u istoj školi, u slučaju *Politike i gospodarstva* u naslovu je navedeno: *ciljevi i zadaci*, ali su formulacije navedene jedinstveno tako da nije moguće razabrati što su *ciljevi* a što zadaci? Očito da ni u ovom slučaju sastavljači programa ne razlikuju pojmove *cilj, ciljevi i zadaci*.

Da zaključimo. Prikazi pojmovne i teleološko-metodološke zbrke u teorijskim izvorima, zatim prikazi određenja razmatranih pojmova iz leksikografske građe te samo nekoliko navedenih, od niza primjera iz didaktičko-metodičke prakse, nedvojbeno dokazuju tvrdnju iznesenu u uvodnim napomenama da mnogi (ogromna većina) pedagoški teoretičari i praktičari nemaju teleološku kompetenciju. U tome, prije svega, treba tražiti uzroke neučinkovitosti i neadekvatne osposobljenosti učenika, odnosno, neadekvatne ostvarenosti ishoda učenja na svim razinama školskog sustava. To nadalje dokazuje da terminološka zbrka u mnogome otežava stjecanje teleološke kompetencije nastavnika na fakultetima.

Nekoliko napomena o vrstama zadataka ili zašto i obrazovni i odgojni i funkcionalni zadaci

Posljednjih godina, u raspravama o svrhovitosti odgojno-obrazovnog procesa, neki teoretičari spominju samo dvije vrste, dva aspekta zadataka – *obrazovne zadatke* i *odgojne zadatke*. U raspravama i preporukama za praktičan nastavni rad *funkcionalne zadatke*, kao element teleološkog određenja odgojno-obrazovnog procesa, ni ne spominju. Svoje stavove temelje na određenju pedagogije kao „znanosti (teoriji) o odgoju i obrazovanju, a didaktike kao zna-

nosti koje se bavi teorijom odgojnog i obrazovnog procesa... pri čemu se pedagogija bavi fenomenom odgoja i obrazovanja na višoj teorijskoj razini i tu problematiku zahvaća mnogo šire i kompleksnije od didaktike.” (Bognar, Matijević 2002, str. 28) I dalje „budući da ... didaktiku shvaćamo kao teoriju odgojno-obrazovnog procesa, iz kojeg se ne mogu izuzeti ni odgoj ni obrazovanje... smatramo da trebamo razlikovati odgojne i obrazovne ciljeve i zadatke.”⁸ (isto, str. 158)

O postojanju obrazovnih i odgojnih zadataka, ni kod teoretičara ni kod praktičara dilema nema, oni su imanentni pedagoškim procesima. Kada se, međutim, od nastavnika traži odgovor na pitanje na što se točno odnose, odgovor velike većine bit će: „to se zna” – obrazovni se odnose na usvajanje određenih informacija, znanja, ali i *vještina i navika*. Odgojni zadaci, odnose se uglavnom na usvajanje stavova, etičkih vrijednosti, na ponašanje... ali i znanja, vještina i navika. Je li baš tako?

Temelj teorijskih rasprava o teleološkoj određenosti odgojno-obrazovnih procesa već više od 50 godina je tzv. Bloomova taksonomija.⁹

Bloom je svoju studiju nedvojbeno izveo iz zahtjeva pedagoške i društvene potrebe: stjecanja trajnih i upotrebljivih znanja, vještina, umijeća... kao cilja školskog učenja – osposobljavanja, odnosno humanističkog zahtjeva maksimalnog razvoja pojedinih aspekata ličnosti svakog pojedinca. Rad je objavljen pod naslovom: *Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals* (Bloom, 1956, istaknuo J.M.). Iz ovoga nedvojbeno proizlazi da pojmovi *objectives i goals* u kontekstu označavaju pojmovno različita područja i različite razine

u njima. Opravdano je stoga govoriti da se, koristeći hrvatsku terminologiju, taksonomija *ciljeva* u tri područja (sfere) ostvaruje u 5 hijerarhijski klasificiranih razina (rangova) *zadataka*.¹⁰

Postavlja se logičko pitanje: ako imamo tri područja (aspekta, vrste) ciljeva, kako i na osnovi čega proizlaze samo dva područja (aspekta, vrste) zadataka? Znači li to da je jedno područje suvišno? Očito je da je problem u neadekvatnom epistemološkom određenju osnovnih pojmova pedagogije pa time i same pedagogije.¹¹

No, prije nego se upustimo u obrazlaganje opravdanosti određenja i realizacije funkcionalnih zadataka u odgojno obrazovnim procesima, razmotrimo semantičko, a time i pedagojsko određenje pojmova *funkcija i funkcionalan*. Pojam *funkcija*, općenito, označava *aktivnost*, određeno *djelovanje, zadatak, obavezu, dužnost, posao, rad*, svrhu, cilj, *namjenu*. *Funkcionirati* – raditi, odvijati se, teći, ići, biti u pogonu (Klaić, 2007, str. 459). To je određena zavisna promjenjiva veličina koja se mijenja ovisno o promjeni neke druge veličine. Pojam *funkcionalan* označava ono koje dobro služi svrsi, koje se tiče nekog rada, funkcije, koje ima funkciju, dobro odgovara funkciji, koje služi nekoj svrsi, koji je svrhovit, svrsishodan. U biologiji i psihologiji pojam funkcija označava *proces ili aktivnost* nekog organa ili organizma, primjerice *funkcija mišića, funkcija mozga*. Prema tome, pojam *funkcionalan* odnosi se na zadatak, a označava potencijalno dinamičku aktivnost, proces vanjskog i/ili unutarnjeg djelovanja, funkcioniranja. Kada se kolokvijalno za nešto kaže da je funkcionalno razumijemo da „radi”, da funkcionira, da uspješno djeluje (znanje, vještina, organizaci-

⁸ Autori ističu da su „formulirani ciljevi i zadaci odgojno-obrazovnog procesa rezultat teorijskih polazišta autora te da će drugačija teorijska polazišta voditi bitno drugačijem shvaćanju ciljeva i zadataka odgojno-obrazovnog procesa”. U tekstu se dalje navodi da: „odgovor na pitanja određivanja, formulacije i odnosa cilja i zadataka, zadataka i sadržaja, tko ih formulira, ovisi o teorijskim polazištima pojedinih didaktičara.” Takav stav epistemološki nije prihvatljiv, jer postupak utvrđivanja razrade i formuliranja, a posebno realizacije, mora se temeljiti na teleološko-metodološkim načelima te funkcionalno logičkom slijedu neovisno o stavu nekog konkretnog teoretičara ili praktičara.

⁹ U izvornoj i revidiranoj Bloomovoj taksonomiji osim u nazivima pojedinih razina (umjesto imenica glagoli) u kognitivnoj sferi (sinteza i vrednovanje zamijenili mjesta u hijerarhiji) i problematiziranja je li riječ o kumulativnoj hijerarhiji na višim razinama, veće razlike nema i za ovu raspravu nemaju bitno značenje.

¹⁰ Koristeći se terminologijom logike riječ je o *diviziji* („horizontalnom” razvrstavanju pojava – tri domene iste vrijednosne razine) i *klasifikaciji* („vertikalnom” poretku – rangiranju razina vrijednosti u svakoj od razvrstanih pojava u tri domene). Vidjeti detaljnije bilo koji udžbenik Logike, ili u Milat, 2005, a str. 23-33.

¹¹ O problemu epistemološkog određenja pedagogije vidjeti detaljnije u Milat, 2005, b str. 51-52.

ja, proces, uređaj...), da je primjenjivo, upotrebljivo, da se koristi, „proizvodi” neki učinak!

Dakle, riječ je o određenom (vanjskom i unutarnjem) djelovanju kojim se, određenim aktivnostima i sadržajem, u procesu nastave i poučavanja dispozicije, urođene sposobnosti, funkcije mozga i mišića razvijaju – *funkcionaliziraju*. Što se više svrhovito i racionalno u odgojno-obrazovnom procesu djeluje na određene urođene – nerazvijene sposobnosti, njihova funkcija „raste”, jača, one će se više i kvalitetnije razvijati, od nefunkcionalnih vježbanjem, ponavljanjem, „učenjem”, transformiraju se, prerastaju u funkcionalne, osiguravaju individui pretpostavke, mogućnost da uspješno djeluje – *funkcionira*.

„Za razliku od životinja u kojih se sposobnosti razvijaju po biološkim zakonima, u ljudi sposobnosti nastaju i razvijaju se i pod djelovanjem društveno-povijesnih činilaca (racionalno pedagoškim djelovanjem u školi i izvan nje – op.a. J.M.). To posebno vrijedi za čovjekove psihičke sposobnosti. U pojedinom individuumu ni jedna se sposobnost ne javlja odmah kao izrazita sposobnost već se razvija iz dispozicija (začetaka). *Da bi dispozicije prerasle u sposobnosti, jedini je uvjet vježba ili aktivnost relevantna za razvoj određene sposobnosti. A da bi individuum bio potican na relevantnu aktivnost mora za to dobiti odgovarajuća potkrepljenja*” (Bujas, 1959, str. 418 – 419). A što je drugo svrha i funkcija pedagoškog djelovanja nego razvoj sposobnosti, kompetencija – osposobljavanje za aktivno djelovanje u životnom okruženju. Zadatak je pedagogije da istražuje i iznalazi najučinkovitije načine – oblike, metode rada, aktivnosti i sadržaje – potkrepljenja kojima će se svrhovito urođene, virtualne dispozicije razvijati u funkcionalne sposobnosti pojedinca.

Zar primarna vrijednost znanja nije u njihovoj primjenjivosti bilo kao osnove za stjecanje novih spoznaja bilo za praktično emocionalno, socijalno, voljno i/ili tjelesno, fizičko djelovanje? Zar su znanja, stavovi, interesi, ponašanje... (intelektualne i voljne sposobnosti), istaknimo još jednom, same sebi svrha ili imaju funkciju da osposobe pojedinca za djelovanje? Zar na osnovi njih pojedinac ne funkcionira

– djeluje *u i prema* životnom okruženju? U čemu je drugome njihova kompetencijska pedagoška i društvena vrijednost?

Zar usvajanje stavova i ponašanje pojedinca nisu rezultat funkcionalne (unutarnje) primjene znanja (spoznaje), odnosno, zar usvajanje znanja nije i u funkciji razvoja sposobnosti intelektualnog, voljnog i tjelesnog za vanjsko djelovanje? Razvoj dispozicija, naslijeđenih struktura živčanog sustava za sve tri domene ima istu biološku, društvenu, pedagošku i psihofiziološku osnovu, ali razvoj svake traži drugačija, specifična potkrepljenja!

„Dispozicija je... naslijeđeni supstrat neke sposobnosti. Supstrat koji nam nije moguće direktno zahvatiti, nego tek preko sposobnosti, koja ovisi ne samo o toj prirodjenoj dispoziciji nego i o vježbi...” (isto, str. 44, istaknuo J.M.). Vježba nedvojbeno pretpostavlja i određenu organiziranu praktičnu aktivnost intelektualnu, emocionalnu i/ili psihomotoričku. Usvajanje i stjecanje trajnog znanja, umijeća i ponašanja rezultat je vježbanja. Proces transformacije (oblikovanje i razvoj) sposobnosti je nedvojbeno proces osposobljavanja, a o razini i kvaliteti osposobljenosti ovisi uspješnost, funkcionalnost praktičnog djelovanja. Još se nitko i nikada nije i neće osposobiti za praktično djelovanje – izvođenje bilo kojeg konkretnog rada isključivo na osnovi znanja samoga. Kao što znanje samo po sebi, bez sposobnosti primjene nema prave vrijednosti i kao što stavovi i interesi sami po sebi, bez primjene nemaju vrijednosti, tako ni motorička spretnost sama po sebi nema vrijednosti. Jedno, drugo i treće ima prave funkcionalne vrijednosti samo u jedinstvu djelovanja.

Za uspješno sudjelovanje automobilom u prometu treba znati mnogo toga: prometne znakove, prometne propise, osnove prometne kulture i postupak kako se upravlja automobilom, ali je potrebna na znanju temeljena i razvijena vještina i spretnost, što čini umijeće.¹² Umijeće se *stječe samo i isključivo vježbanjem – funkcionalnim korištenjem znanja i vještina* i praktičnom vožnjom automobila. Motoričke vještine i sposobnosti zahtijevaju drugačija potkrepljenja od onih koja su relevantna za kognitivne ili konativne sposobnosti.

¹² Umijeće je *sinteza znanja i vještine* – funkcionalna primjena znanja vještina i spretnosti. Za uspješno djelovanje nedvojbeno valja i *znati, i htjeti i umjeti* (Vidjeti detaljnije u Milat, 2005, b)

Možemo, prema tome, zaključiti: bez odgojnih, bez obrazovnih i bez funkcionalnih zadataka kojima se u odgojno-obrazovnom procesu djeluje na razvoj dispozicija – urođenih sposobnosti u sve tri sfere ličnosti nema uspješnog ni cjelovitog funkcionalnog razvoja sposobnosti, nema osposobljavanja, nema stjecanja kompetencija za racionalno uspješno djelovanje pojedinca u životnom okruženju. U tome je vrijednost Bloomove taksonomije i klasifikacije ciljeva i zadataka odgojno-obrazovnog procesa.

Metodičko-metodološki postupak utvrđivanja cilja i zadataka nastave

Kako se metodičko-metodološki iz cilja izvode zadaci te hijerarhijski odnos ciljeva i zadataka, način njihova utvrđivanja i realizacije prikazat ćemo na primjeru teleološke razrade nastavnog plana i programa četverogodišnje strojarske tehničke škole.

Očekujemo da učenici tijekom školovanja steknu određene kompetencije, da na kraju budu osposobljeni za uspješno i kvalitetno obavljanje konkretnih poslova, radnih zadataka i aktivnosti strojarskog tehničara.

Ako je cilj školovanja osposobljavanje za zanimanje strojarskog tehničara, polazište za izradu školskog kurikulumu bile su prethodno utvrđene kompetencije koje mora imati strojarski tehničar da bi uspješno obavljao poslove iz djelokruga svog zanimanja. Na osnovi izrađenog kurikulumu razrađuje se nastavni plan i program škole. Svi nastavni predmeti moraju biti strukturirani, metodički oblikovani i teleološki usmjereni tako da budu u funkciji cilja školovanja – razvoja sposobnosti i stjecanja kompetencija potrebnih za uspješno obavljanje poslova zanimanja strojarskog tehničara.

To možemo prikazati priloženom shemom:

SLIKA 1 PRIKAZ TELEOLOŠKE USMJERENOSTI NASTAVNIH PREDMETA PREMA CILJU ŠKOLOVANJA

U teleološkoj razradi nastavnog plana i programa polazište je uvijek cilj školovanja. U predloženom primjeru je cilj: *osposobiti učenike za samostalno uspješno obavljanje poslova, radnih zadataka i aktivnosti zanimanja strojarskog tehničara*. Iz tako utvrđenog i jednoznačno formuliranog cilja u postupku

didaktičko-metodičke razrade, dedukcijom se izvode, utvrđuju, razrađuju i formuliraju zadaci, odnosno ciljevi i zadaci na nižim razinama, od najviše – prve razine, cilja školovanja, do najniže pete razine cilja i zadataka pojedine metodičke (nastavne) jedinice svih nastavnih predmeta svake školske godine.

Drugim riječima: iz cilja koji se želi postići školovanjem razrađuju se zadaci za svaku godinu školovanja, zatim za svaki nastavni predmet u pojedinim godinama, zatim za nastavne cjeline svakog nastavnog predmeta, potom za svaku nastavnu temu u nastavnim cjelinama, sve do utvrđivanja cilja i zadataka svake metodičke jedinice (teme), svakog, nastavnog sata u svakom nastavnom predmetu. Na teme-

lju tako utvrđenih ciljeva i zadataka izrađuje se operativni plan i program svakog nastavnog predmeta, razrađuju se i metodički oblikuju sadržaji, utvrđuju se aktivnosti, metode, potrebni materijalni uvjeti koji osiguravaju pretpostavke za uspješno ostvarivanje zadataka te načini provjere uspješnosti realizacije, provjeravanje i vrednovanje rezultata. Radi lakšeg razumijevanje prikazimo to shemom u tablici 3.

TABLICA 3

<p>PRVA RAZINA</p>	<p>1.IX. STROJARSKA TEHNIČKA ŠKOLA 15.VI. (nakon 4 god.)</p> <p>ŠKOLSKE - NASTAVNE GODINE</p> <p>I. god. (gI) II. god. (gII) III. god. (gIII) IV. god. (gIV)</p> <p>z 1 z 2 z 3 z 4</p>	<p>CILJ (SVRHA) školovanja</p> <p>cilj = z1+z2+z3+z4</p>
<p>DRUGA RAZINA</p>	<p>1.IX PRVA NASTAVNA GODINA (gI-z1) 15.VI</p> <p>NASTAVNI PREDMETI (p)</p> <p>p1 p2 p3 p4 pn</p> <p>z 11 z 12 z 13 z 14 z 1n</p>	<p>z1 = CILJ prve godine (p11 - p1n)</p> <p>CILJ = z11+z12+z13+z14+z1n</p>
<p>TREĆA RAZINA</p>	<p>1.IX NASTAVNI PREDMET (p1-z11) 15.VI.</p> <p>NASTAVNE CJELINE - KOMPLEKSI (k)</p> <p>k1 k2 k3 k4 kn</p> <p>z111 z112 z113 z114 z11n</p>	<p>z11= CILJ prvog predmeta (k1 - kn)</p> <p>CILJ = z111+z112+z113+z114+z11n</p>
<p>ČETVRTA RAZINA</p>	<p>1.IX. KOMPLEKS (k1-z111) 15.VI.</p> <p>NASTAVNE JEDINICE - TEME (t)</p> <p>t1 t2 t3 tn</p> <p>z1111 z1112 z1113 z111n</p>	<p>z111= CILJ prvog kompleksa (t1 - tn)</p> <p>CILJ= z1111+z1112+ z1113+z111n</p>
<p>PETA RAZINA</p>	<p>8.00 NASTAVNE TEME (t1-z1111) 8.45</p> <p>TIJEK NASTAV. PROCESA /SATA</p> <p>z11111 z11112 z11113 z1111n</p>	<p>z1111 = CILJ prve nastavne jedinice (t1)</p> <p>z1111 = z11111+z11112+z11113+z1111n</p> <p>=> obrazovni, odgojni i funkcionalni</p>

Svaka viša razina u odnosu na nižu je cilj, a svaka niža razina u odnosu na višu je zadatak i mora proizaći iz cilja kao više razine.

PRVA RAZINA

Da bi postigli cilj školovanje *prva razina zadataka* nam je uspješan završetak pojedinih razreda, godina. Zadatak (z1) je uspješno završiti prvu godinu (gI). Drugi nam je zadatak (z2) uspješno završiti drugu godinu (gII) tj. ostvariti zadatak (z2), zatim ostvariti zadatak (z3) završiti treću godinu (gIII) i konačno, ostvariti četvrti, zadatak (z4), tj. uspješno završiti četvrtu godinu (gIV). Uspješnim ostvarenjem ovih četiriju zadataka (z1, z2, z3 i z4) postizemo cilj, stekli kurikulumom predviđene kompetencije.

DRUGA RAZINA

Ostvarenje zadatka (z1) – uspješan završetak prve godine pretpostavlja uspješno položene ispite iz svih nastavnih predmeta prve godine, što ne možemo ni sadržajno ni vremenski ostvariti odjednom. Stoga razrađujemo plan – etape za uspješan završetak prve godine školovanja što je niža – druga razina planiranja. U tom slučaju zadatak z1, uspješni završetak prve godine (gl) uzimamo kao cilj. Za postizanje tog cilja moramo uspješno završiti sve predmeta prve godine iz čega proizlazi druga razina zadataka. Završetak prvog predmeta (p1) je zadatak z11, drugog nastavnog predmeta (p2) zadatak z12 i tako dalje za sve nastavne predmete u prvoj školskoj godini. Zaključujemo: uspješnim ostvarenjem zadataka *z11 – z1n*, tj. uspješno završenim svim predmetima prve godine (p1 – pn), ostvarili smo i zadatak z1 tj. postigli cilj druge razine – uspješno završili prvu godinu školovanja. Isto se ponavlja i za preostale tri godine.

TREĆA RAZINA

Ni uspješan završetak pojedinog nastavnog predmeta u prvoj godini nije moguće sadržajno ni vremenski postići odjednom. Da bi uspješno ovladali sadržajima pojedinog nastavnog predmeta (od p1

do p1n) učenici moraju postupno uspješno ovladati sadržajima svakog kompleksa (k) svake nastavne cjeline tog nastavnog predmeta.¹³ Tada z11 postavljamo kao cilj, ali sada trećoj razini u odnosu na cilj školovanja, a svaki – kompleks (k) tog predmeta nam postaje novi zadatak. Prvi kompleks zadatak z111, drugi kompleks zadatak z112 do z11n – koliko ih u tom nastavnom predmetu ima. Na isti način ćemo postupiti s razradom zadataka za preostale nastavne predmete redom za sve nastavne predmete i sve 4 godine školovanja.

ČETVRTA RAZINA

Svaki kompleks – nastavna cjelina ima nekoliko (dvi-je ili više) manjih nastavnih (metodičkih) jedinica, tema kojima učenik mora ovladati da bi uspješno ovladao sadržajima određenog kompleksa. Slijedeći dosadašnju logiku, sada zadatak z111 (uspješan završetak kompleksa (k1) postavljamo kao cilj na još nižoj – četvrtoj razini, pa ovladavanje sadržajima nastavnih tema u tom kompleksu u odnosu na z111 koji je uzet kao *cilj* postaju iz njega izvedeni zadaci od z1111 do z111n, koliko ih u kompleksu ima.

PETA RAZINA

Sada u postupku planiranja i teleološke razrade dolazimo do najniže, pete razine, razrade cilja i zadataka jedne, metodičke jedinice u prvom kompleksu, do nastavnog (školskog) sata. Na svakom se nastavnom satu obrađuje jedna tema, metodička jedinica (od t1 do tn, koliko ih u određenom kompleksu ima). Slijedeći istu logiku, idemo jednu razinu niže. Zadatak z1111, sada na petoj razini, uzimamo kao cilj koji želimo postići na tom nastavnom satu. Da bi taj cilj postigli moramo razraditi zadatke za pojedine etape nastavnog sata, tj. ostvariti zadatke od z11111 do z111111 koji će omogućiti da se postavljeni cilj te metodičke jedinice, teme, nastavnog sata postigne.

Prema tome: *ostvarivanje cilja ukupnog školovanja počinje od ostvarivanja zadataka na prvom satu na-*

¹³ Pojam *kompleks* u ovom tekstu označava sadržajno zaokruženu cjelinu u okviru određenog nastavnog predmeta u kojoj su sve teme/vježbe međusobno povezane određenom zajedničkom središnjom problematikom; u kojoj se obrađuju sadržaji iste vrste; imaju istu osnovnu ideju. Pojam *nastavna cjelina* izaziva nedoumice, jer je nastavna tema također nastavna cjelina koja može imati više metodičkih jedinica.

Kompleks – ukupnost pojava koji čine jedinstvenu cjelinu, sklop, splet, (Anić, 1991)

Kompleks (lat. complecti – obuhvati) Svi predmeti ili pojave koji sačinjavaju jednu cjelinu; skup, obujam. (Klaić, 2007)

Kompleks (lat. complexus), prema Enciklopediji LZ, je povezanost raznolikih zbiljskih dijelova u jedinstvenu osebujnu cjelinu, ... organska povezanost neke cjeline koja predstavlja više nego zbroj elemenata od kojih je sastavljena.

stave svakog nastavnog predmeta. Od zadataka prve metodičke jedinice (z11111 – z1111n) radi postizanja cilja te metodičke jedinice, zatim ostvarivanje zadataka tema (z1111- z111n), radi postizanja cilja kompleksa. U sljedećem koraku ostvarujemo zadatke svakog kompleksa (z111- z11n) radi postizanja cilja – uspješnog završetka nastavnih predmeta, zatim zadatke nastavnih predmeta (z11 – z1n) radi uspješnog završetka postizanja cilja z1 – završetak prvog razreda, zatim z2, z3 i z4 – ostalih razreda – godina školovanja. Ostvarenjem zadatka z4 uspješnim završetkom četvrte godine – cilj školovanja je postignut. Izrazimo matematički: (z11111 + z1111n) + (z1111 + z111n) + (z111 + z11n) + (z11 + z1n) + (z1 + z4) = *cilj* školovanja.

Drugačije kazano cilj nastavnog sata, metodičke jedinice, mora biti izveden kao zadatak iz cilja na višoj razini – iz cilja teme, ovaj iz cilja kompleksa koji je opet kao zadatak izveden iz cilja predmeta, a ovaj kao zadatak iz cilja pojedine nastavne godine, a cilj nastavne godine iz cilja ukupnog nastavnog plana i programa – cilja školovanja. Zadaci se uvijek izvode iz cilja i moraju biti formulirani tako da jednoznačno ukazuju na konkretne sadržaje i aktivnosti koje u nastavnom procesu treba ostvariti da bi se postigao cilj iz kojega su izvedeni.

U *planiranju – teleološkoj razradi polazimo dedukcijom od prve najviše razine – krajnjeg cilja školovanja, a u realizaciji polazimo od cilja i zadataka pete najniže razine – početka školovanja, indukcijom postupno dolazimo do cilja – osposobljenosti za zanimanje strojarskog tehničara, kako je to prikazano u tablici 3.*

Nakon što smo prikazali metodološki postupak utvrđivanja cilja i zadataka prema razinama realizacije nastavnog procesa navodimo nekoliko načela – općih odrednica koje treba poštivati u postupku formuliranja utvrđenih i ciljeva i zadataka:

- krajnji cilj na najvišoj razini – *finis* u određenom odgojno-obrazovnom procesu utvrđen je u kurikulumu određene vrste, oblika i razine školovanja i polazište je za razradu zadataka i ciljeva na nižim razinama,
- zadaci uvijek moraju biti izvedeni iz cilja i formulirani tako da ispravnom realizacijom omogućuju postizanje – dolazak do cilja,
- formulacije zadataka uvijek moraju sadržavati

aktivnost i sadržaj aktivnosti koje učenik treba u nastavi provoditi,

- formulacijom zadataka moraju se navesti konkretne aktivnosti i sadržaji aktivnosti iskazani glagolima tako da daju nedvojbenu poruku učenicima što se od njih traži,
- zadaci se u jednakoj mjeri odnose na nastavnika i učenika, pa prilikom formuliranja – pisanja zadataka, valja pisati tako da je iz formulacije vidljivo da se odnose na učenike – *učenici trebaju*: objasniti, opisati, izraditi, nacrtati, navikavati se...,
- radi uspješnosti u razvijanju sposobnosti uvijek treba predviđati i obrazovne i odgojne i funkcionalne zadatke,
- obrazovni zadaci odnose se na znanje – spoznajnu domenu („teoretske” informacije) i u pravilu se koriste svršeni glagolski oblici (objasniti, opisati ...),
- odgojni zadaci odnose se na voljnu domenu i koriste se pretežno nesvršeni, ali i svršeni glagolski oblici (stjecati naviku, usvojiti stav...),
- funkcionalni zadaci odnose se i na spoznajnu i na voljnu i na motoričku domenu i u formulacijama se koriste i nesvršeni i svršeni glagolski oblici (izračunati, identificirati, vježbati, računati...)
- *cilj i zadaci moraju biti utvrđeni tako da su realno ostvarivi i mjerljivi, precizno i jednoznačno formulirani tako da svaki čitatelj iz formulacije nedvojbeno iščitava identičnu poruku.*

Zaključak

Iz teorijske analize različitih bibliografskih izvora pedagogije i didaktike te prikaza i analize recentnih školskih – nastavnih programa argumentirano smo pokazali da velika većina pedagoga – teoretičara, a posebno praktičara nema potrebne teleološke kompetencije. Ta činjenica, na smo više puta u tekstu upozorili, ima negativne posljedice i na kvalitetu izrade i razrade kurikulumuma, kvalitetu makro i mikro planiranja, izradu i razradu izvedbenih i operativnih planova i programa nastavnog rada, na neposredno vođenje, organizaciju, realizaciju i vrednovanje pedagoških postupaka, a posebno nastavnih procesa. Iz toga nedvojbeno proizlazi da ta činjenica ima višestruko negativne posljedice ne samo na vrednovanje kvalitete školskih ishoda nego i na uspješnost hrvatskog školskog sustava u cjelini. Jedino ispravni

teleološko-metodološki pristup – valjano utvrđivanje cilja i razrada zadataka pedagoškog rada uopće i nastavnih procesa posebno, osigurava pretpostavke za uspješno projektiranje i organiziranje nastave, uspješan izvor i metodičko oblikovanje sadržaja i aktivnosti nastavnog rada, uspješno vođenje nastave, uspješno učenje i poučavanja učenika sukladno traženim kompetencijama koje su određene vrstom, oblikom i razinom, funkcijom školovanja. Jednako tako, bez jasno i jednoznačno utvrđenog cilja i zadataka pedagoškog rada nije moguća ni kvalitetna ni objektivna evaluacija, jer se objektivna vrijednosna (pr)ocjena uspješnosti ishoda može provesti samo na osnovi ciljem i zadacima utvrđenih postignuća – kompetencija.

Kritičkim prikazom i analizom postojeće prakse nedvojbeno smo potvrdili polazni stav da većina pedagoga, prosvjetnih djelatnika, a posebno nastavnika praktičara nema potrebne teleološke kompetencije. To je bilo nužno da bi se argumentirano pedagozima – teoretičarima i praktičarima, posebno onima koji se bave izradom i razradom školskih, a naročito predmetnih kurikuluma, kao i nastavnicima u neposrednom nastavnom radu, ukazalo na važnost primjene teleološko-metodološki pristupa.

Teorijskom analizom utvrdili smo epistemološki jasnu teleološku terminologiju. Razriješili smo dile-

me o pojmovima *cilj, svrha, zadaci i zadaće*, njihove hijerarhijske odnose te metodološki postupak njihova utvrđivanja, razrade i formulacije. Time smo, vjerujemo, pripomogli onima koji nemaju ili pak misle da imaju teleološku kompetenciju. Možda se neki neće suglasiti s ovdje iznesenim stavovima, ali moraju biti svjesni da je sadašnja razina spoznaja pa time i praksa stručno i znanstveno neodrživa. Mogu predložiti i drugu ili drugačiju terminologiju pa čak i drugačiju hijerarhiju, ali ona mora biti jezično precizna, semantički jednoznačna i epistemološki konzistentna. To je zbog toga što utvrditi i razraditi cilj i zadatke nastavnog procesa znači osigurati polazište za uspješno vođenje nastave – učenja i poučavanja – osposobljavanje učenika sukladno utvrđenim kompetencijama određenim vrstom, oblikom, razinom i funkcijom školovanja i zato što je teleološka kompetencija pretpostavka uspješne metodičke pripreme, organizacije, realizacije i vrednovanja nastavnih procesa i školskih ishoda. Ukratko zato što je teleološka kompetencija pretpostavka uspjeha i u pedagoškoj znanosti i pedagoškoj praksi.

Krajnje je vrijeme da se na nastavničkim fakultetima u studijske kurikulume unesu sadržaji i aktivnosti koji osiguraju osposobljavanje studenata za teleološku kompetenciju.

Literatura

- Anderson, L. W. Krathwohl D. R. i sur. (2001): *A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives*:
- Anić, V. (1991) *Rječnik hrvatskog jezika*, Zagreb, Novi liber
- Bežen, A. (2008) *Metodika znanost o poučavanju nastavnog predmeta*, Zagreb, Profil,
- Antić, S. (2000) *Rječnik suvremenog obrazovanja*, Zagreb, Hrvatski pedagoško-književni zbor,
- Bloom, B.: (1970) *Taksonomija ili klasifikacija odgojnih i obrazovnih ciljeva*, Beograd
- Bloom, B.S. (Ed.) (1956) *Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals: Handbook I, Cognitive domain*. New York; Toronto, Longmans, Green
- Bognar, L., Matijević, M. (2002) *Didaktika*, Zagreb, Školska knjiga
- Bujas, Z.: (1959): *Psihofiziologija rada*, Zagreb, Institut za higijenu rada JAZU
- Bujas, Ž.:(1999) *Veliki englesko-hrvatski rječnik*. Zagreb, nakladni zavod Globus
- De Zan, I. (1999) *Metodika prirode i društva*, Zagreb, školska knjiga;
- Xxx *Enciklopedija Leksikografskog zavoda*
- Filipović, V. ur (1989):*Filozofski rječnik*, Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske,
- Findak.V.(1989) *Metodika tjelesne i zdravstvene kulture*, Zagreb, Školska knjiga
- Gudjons, H.: (1994) *Pedagogija temeljna znanja*, Zagreb, Educa

- xxx (2002) *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Zagreb, Novi Liber
- Klaić, B.(2007), *Rječnik stranih riječi*, Zagreb, Školska knjiga
- Krathwohl, D. R., Bloom, B. S. Masia, B. B (1964) *Taxonomy of Educational Objectives, The Classification of Educational Goals Handbook II: Affective Domain*;
- xxx (2003):*Kurikularni pristup promjenama u osnovnom školstvu – razrada okvirnog nastavnog plana i programa u funkciji rasterećenja učenima*, Zagreb, Zavod za unapređivanje školstva, Ministarstvo prosvjete i športa RH,
- Kyriacou, Ch.: (2001) *Temeljna nastavna umijeća*, Zagreb, Educa
- Marević, J. (2000) *Latinsko-hrvatski enciklopedijski rječnik*, Zagreb, Matica hrvatska Mayer, H.(2005) *Što je dobra nastava*, Zagreb, Erudita
- Mijatović, A. ur. (1999) *Osnove suvremene pedagogije*, Zagreb, Hrvatski pedagoško-književni zbor
- Milat, J.:(2008.) *Zbirka tekstova za pripremanje ispita iz metodike radno-tehničkog područja*, Skripta, Split, Prirodoslovno-matematički fakultet
- Milat, J. (2005, a) *Osnove metodologije istraživanja*, Zagreb, Školska knjiga
- Milat, J. (2005, b) *Pedagogija – teorija osposobljavanja*, Školska knjiga, Zagreb
- Milat, J. (1998) *Teleološka određenost osnova je vrednovanja pedagoškoga procesa*. U: Peko, A., Vodopija, I.: *Vrednovanje obrazovanja – zbornik rado-*
va s međunarodnoga znanstvenoga skupa, osijek, Pedagoški fakultet, J.J. Strossmayera
- Milat, J. (1995) *Pripremanje za nastavu – metodički priručnik*, Zagreb, Hrvatska zajednica tehničke kulture
- xxx *Advanced, Learner's Dictionary, 6-th Edition*, Oxford, Univesity press
- Pastuović, N.:(1999) *Edukologija-integrativna znanost o sustavu cjeloživotnog obrazovanja i odgoja*, Zagreb, Znamen
- Poljak, V. (1982) *Didaktika*, Zagreb, Školska knjiga
- Simpson, E. J (1972.) *The Classification of Educational Objectives in the Psychomotor Domain; A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives*
- Sirović, M., ur. (2000) *Grčko-hrvatski rječnik*, Zagreb, Školska knjiga
- Šimleša, P. i sur. (1973) *Pedagogija*, Zagreb, Pedagoški književni zbor
- Težak, S. (1990). *Hrvatski naš svagda(š)nji*, Zagreb, Školske novine
- Težak, S. (1996.) *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika*, Zagreb, Školska knjiga
- Vizek-Vidović, V. (2008) *Ishodi učenja u obrazovanju učitelja – konceptualni okvir*, Zagreb
- Vizek-Vidović i sur. (2003) *Psihologija obrazovanja*, Zagreb, IEP, Vern
- <http://www.ncvvo.hr/drzavnamatura/web/public/dokumenti>
- <http://public.mzos.hr/fgs.axd?id=14181>